

Bine Kordež: Od kje cena 300 eur za MWh

Preskrba z električno energijo in še bolj njena cena bosta tudi v letošnjem letu zaposlovali medije, politiko in porabnike. V zadnjih mesecih ne mine dan, da ne bi brali izjav gospodarstvenikov kako so že lani plačevali bistveno več za porabljeno elektriko, po prejetih in sklenjenih pogodbah pa naj bi zanj letoš plačevali po 400 in več evrov za MWh, torej tudi desetkrat več kot pred letom dni. Zaradi tega vlada sprejema ukrepe za pomoč porabnikom energije in obseg pomoči naj bi presegal milijardo evrov. Vzporedno pa beremo še o izgubah v elektrogospodarstvu zaradi česar je vlada namenila preko pol milijarde za dokapitalizacijo Holdinga Slovenske elektrarne in pomoč Elesu.

Takšna gibanja, visoki stroški energije in državna pomoč prizadetim so zadnji čas stalnica v vseh državah Evropske Unije, a te številke vseeno odpirajo kar nekaj dilem na katere ne dobivamo odgovorov. Povečane izdatke in izgube imajo torej porabniki kot tudi proizvajalci električne energije, na drugi strani pa vemo, da stroški proizvodnje električne energije v Sloveniji v zadnjih dveh, treh letih niso pretirano povečali. Število zaposlenih v vseh energetskih obratih je približno enako, njihove plače so se povečale za kakih 10 %. Prav tako ni bilo razlogov za pretirano višjo rast stroškov storitev, pa tudi vhodnih energentov niso porabili bistveno več kot nekdaj. Pomembno višji je edino strošek porabe plina, a s tem energentom prispevamo manj kot 3 % k proizvodnje domače elektrike. Izstopajo še stroški plačila emisijskih kuponov v TEŠ-u, vendar ta izdatek predstavlja le okoli desetino vseh stroškov proizvodnje električne energije v Sloveniji. Med stroški TEŠ-a se sicer pojavlja tudi prevrednotenje vložka v elektrarno (torej dodatni odpis vrednosti investicije zaradi načrtovanega predčasnega zaprtja), a to je le računovodski podatek in ne vpliva na denarne tokove družbe.

Celotni stroški proizvodnje električne energije so torej v Sloveniji v zadnjem letu objektivno porasli največ za kakih 10 % in zato se postavlja logično vprašanje od kje sedaj milijardne izgube tako na strani proizvodnje kot potrošnje. En izmed odgovorov se nedvomno skriva v lanski nižji proizvodnji hidro energije ter nižji proizvodnji Termoelektrarne Šoštanj kot posledica manjšega izkopa lignita. Zaradi sušnega leta so hidroelektrarne lani do oktobra proizvedle 1,6 TWh električne energije manj kot predlani zaradi česar je bila proizvodnja elektrike iz tega vira za 38 % nižja. Pri tem je sicer potrebno dodati, da ta izpad vseeno ni bil tako izjemno visok ali nepričakovan. Glede na leto 2019 je bila proizvodnja hidroelektrarn v prvih desetih mesecih lani nižja le za 0,7 TWh ali za 20 %. Nihanje v vodnatosti rek so vedno bila in zato morajo biti del dolgoročnega načrtovanja obsega proizvodnje elektrike v Sloveniji.

Upošteva se izpad proizvodnje v TEŠ-u, je bila skupna proizvodnja elektrike v Sloveniji lani za okoli 16 % ali za približno 2,5 TWh nižja kot leto poprej. V letu 2021 smo namreč v vseh elektrarnah proizvedli dobrih 12 TWh elektrike, lani pa smo do konca leta mogoče dosegli 10 teravatnih ur proizvodnje. Ob predpostavki, da so kljub manjši proizvodnji zaradi slabe vodnatosti rek in manjšega izkopa lignita, stroški v navedenih elektrarnah vseeno še nekoliko porasli, je bila proizvodna cena domače elektrike višja za slabo tretjino. Kakorkoli obračamo bilančne podatke, je bila po oceni stroškovna cena proizvodnje elektrike v domačih elektrarnah lani višja "le" za tretjino, tako da nam še vedno ostaja močno odprto zakaj so računi za elektriko višji tudi za petkrat ali celo več.

So mogoče v proizvodnem delu našega energetskega sistema za letoš napovedane kakšne pomembnejše spremembe, ki bi nakazovale tako močna povečanja cen proizvodnje in s tem potrebo po povečanju prodajnih cen? Objektivno lahko vseeno pričakujemo, da tako velikega izpada v vodnatosti rek ne bo, tudi jedrska elektrarna za letoš remonta ne načrtuje, bo pa najbrž nižji obseg proizvodnje v TEŠ-u. Upošteva se navedena realna pričakovanja glede obsega proizvodnje izračuni pokažejo, da bi povprečna stroškovna cena doma proizvedene elektrike letoš kljub nadaljnji rasti

skupnih stroškov, zaradi povečane proizvodnje pravzaprav upadla. Stroškovna cena proizvodnje električne energije vseh elektrarn je v letu 202 znašala 58 eur/MWh, lani je porasla na kakih 76 evrov, letos pa bo verjetno celo nekaj evrov nižja.

To so torej nesporna gibanja na segmentu stroškov proizvodnje domače elektrike, ki pa so seveda samo del končne povprečne nabavne in posledično prodajne cene. Ključen vpliv na stroške oskrbe z elektriko ima seveda še uvoz elektrike, s katerim pokrivamo razliko do celotne domačo porabo. Pri tem je potrebno dodati, da vsi navedeni podatki upoštevajo le polovico proizvodnje v jedrski elektrarni, ker druga polovica pripada Hrvaški. Ta del se uradno sicer vodi kot domača proizvodnja, prodaja na Hrvaško pa kot izvoz, a za realno oceno slovenske energetske pozicije je smiselno ta del proizvodnje in izvoza izločiti iz bilančnih podatkov. Z navedeno korekcijo podatkov Slovenija dolgoročno porabi kakih 15 % več elektrike, kot jo uspeva sama proizvesti. V zadnjih 25 letih smo sicer uspeli proizvodnjo v povprečju povečati iz 10 na okoli 12 TWh, a sorazmerno se je ves čas povečevala tudi poraba, ki se trenutno giblje okoli 14 TWh (od tega gospodinjstva blizu 30 %). Pri tem izstopa lansko leto, ko smo predvsem zaradi izpada hidro energije morali uvoziti kar 28 % potrebne elektrike in se s tem uvrstile v energetske najbolj odvisne države v EU.

Ta povečana odvisnost od uvoza je prišla ravno v cenovno najbolj neugodnem trenutku. Če pogledamo statistične podatke o mednarodni blagovni menjavi, smo primanjkljaj domače proizvodnje električne energije v letu 2020 pokrivali še po 40 eur za MWh, v 2021 je povprečna neto uvozna cena znašala 106 eur, lani pa smo za uvoženi del v povprečju plačali že 203 eur za megavatno uro (podatki za prvih devet mesecev). V medijih sicer običajno berem informacije o trenutni borzni ceni elektrike, o dolgoročnih pogodbah - a uradni statistični podatki o blagovni menjavi naj bi pokazali dejansko plačano ceno za elektriko v mednarodni menjavi v določenem obdobju in ni razlogov, da tem podatkom ne bi zaupali in jih razumeli kot povprečni strošek neto uvožene elektrike.

Upoštevaje vse navedene podatke, naj bi se lanska povprečna stroškovna cena celotne porabljene elektrike v Sloveniji (proizvedene doma in iz uvoza) gibala okoli 120 eur/MWh. Primerljiva predlanska cena je znašala 71 eur, v 2020 56 eur, naslednje leto pa naj bi bila ob pričakovano boljši vodnatosti rek celo nekaj nižja, pod 110 eur za megavatno uro. Takšen izračun temelji tudi na predpostavki, da bo cena iz uvoza približno enaka zadnjim razpoložljivim podatkom iz konca lanskega leta (okoli 200 eur/MWh).

Govorimo seveda o povprečni ceni celotne razpoložljive elektrike, kot da bi imeli v Sloveniji samo eno energetske podjetje, ki bi proizvedlo vso domačo elektriko, primanjkljaj pokrilo z izvozom in oblikovalo nek miks vseh teh vhodnih cen. To na nek način delamo tudi že do sedaj, čeprav imamo več proizvodnih in distribucijskih podjetij. Imamo namreč zelo različne proizvodne agregate z razlikami v stroških proizvodnje. Pri nekaterih je stroškovna cena pod 40 eur za MWh (na primer jedrska in tudi hidroelektrarne ob ugodnih vodnih razmerah), pri TEŠ-u se cena giblje nad 100 eur, TE Brešanica tudi 500 eur, ker se pač vključi samo ob izpadih elektrike ter omenjeni uvoz, kjer so nihanja največja. Kdo kupuje in prodaja vso to stroškovno različno elektriko, kdo dela s tem dobičke in kdo izgube, seveda ne poznamo. A s stališča celotnega elektro-energetskega sistema Slovenije in s položaja porabnikov bi vseeno morali govoriti o nekem povprečnem miksu stroškovnih cen, katerim bi dodali še plačilo distribucije in dobili neko korektno, opravičljivo in sprejemljivo povprečno prodajno ceno.

To so torej objektivno izračunani stroški proizvodnje in nakupa manjkajoče elektrike v tujini za pokritje celotne domače porabe. In kje je potem razlog, da se prodajne cene gibljejo na nivoju 400 ali celo več za megavatno uro na trgu? Ali drugače, kdo ima potem dobiček pri takih prodajnih cenah ali pa takšna visoka cena velja samo za ožji krog porabnikov, veliko porabnikov pa plačuje bistveno nižjo ceno?

Zanimivo je, da prebiramo samo izjave o izjemno visokih nakupnih cenah elektrike v prodajnih pogodbah za letošnje leto ter vzporedno o tem, kolikšen delež tega porasta bo pokrila država iz

proračuna. A nesporno je dejstvo, da bomo tudi v letošnjem letu več kot polovico potrebne električne energije proizvedli v jedrski elektrarni Krško in hidroelektrarnah, katerih stroškovna cena ne bo presegla 40 eur za MWh. Bodo te elektrarne prodajale elektriko po 300 eur/MWh in ustvarile 2 milijarde eur dobička (tolikšna je razlika med stroški teh agregatov in prihodki po 300 eur za megavatno uro)? Najbrž ne. Verjetno bodo elektriko prodajali enako kot do sedaj po proizvodni ceni, torej po denimo 40 eur. In kdo bo kupec tega, cenovno zelo ugodnega vira elektrike ter kako pridemo potem do 300 eur prodajne cene? Ali pa ta visoka cena velja samo za ožji krog porabnikov, ki niso pravi čas sklenili pogodb, na drugi strani pa imamo veliko porabnikov, ki kupujejo elektriko še vedno po bistveno nižji ceni? In so seveda tiho v primerjavi s tistimi, ki imajo na mizi pogodbe po 400 eur/MWh.

Ali pa je razlog v tem, da se elektrika prodaja z dolgoročnimi pogodbami in da smo velik del domače proizvodnje prodali že vnaprej, po nižjih cenah, kar moramo sedaj dokupovati po višjih uvoznih cenah? Tako se da namreč razumeti nekatera pojasnila in razlage. A če smo vnaprej prodali domačo proizvodnjo po zelo nizkih cenah domačim porabnikom ali trgovcem, od kje potem ponudbe za 300 in več eur za MWh? Če pa smo jo prodali v tujino, pa bi pričakovali najmanj realno sliko o teh nerazumljivih gibanjih. Več kot pol domače proizvodnje bomo proizvedli po manj kot 40 eur/MWh!

Seveda imamo tržno gospodarstvo, kjer so cene pač rezultat ponudbe in povpraševanja. A tudi te tržne cene elektrike so se še ne dolgo nazaj gibale v relativno ozkem razponu. Sedaj pa smo v situaciji, da so stroški proizvodnje elektrike v nekaterih elektrarnah samo 40 eur/MWh, manjkajočo elektriko pa je potrebno včasih zaradi pomanjkanja kupovati tudi po 500 eur in več. Ker je v Sloveniji pretežni del proizvodnje elektrike (k sreči) še vedno v rokah države, je ta nihanja smiselno izravnovati na nivoju celotne države in porabnikom ponuditi neko povprečno, enotno ceno. Kot izhaja iz strukture proizvodnih in nakupnih cen bi v tem primeru težko našli argumente, ki bi zagovarjali cene električne energije po 300, 400 in več eur za MWh. Omenjeni izračun nabavnih virov pač kaže, da takšna povprečna cena na vходу ne bi smela biti bistveno višja od 100 eur/MWh - ali pa nekdo v celotni verigi od proizvodnje do potrošnje močno služi (a tudi trgovci so pretežno v državni rokah).

Takšno razmišljanje bi verjetno pri poznavalcih energetike naletelo na takojšnjo zavrnitev, najbrž tudi ne bi bilo v skladu s pravili EU. A za porabnike je verjetno še manj sprejemljivo, da imamo danes na trgu tako različne cene električne energije. In to za popolnoma enak produkt, ki se ne razlikuje po kvaliteti ali uporabnosti. Glede na to, da velik del elektrike proizvajamo po le okoli 40 eur za MWh ter da tudi s kombinacijo dražje elektrike iz TEŠ-a in posebej uvoza povprečna cena ne presega omenjenih 120 eur, morajo nekateri kupovati elektriko po bistveno nižjih cenah kot so ponudbe o katerih vsak dan beremo v medijih. Če bi država v enem podjetju povezala vse te cenovne razlike proizvodnje in nabave električne energije, se nam sploh ne bi bilo potrebno veliko ukvarjati z državno pomočjo zaradi nenormalno visokih cen elektrike.

Vsekakor bi bilo smiselno postaviti na mizo celotno dogajanje na področju cen električne energije, spremljati kakšna je dejanska povprečna nabavna cena elektrike in po kakšnih pogojih se potem prodaja. In država bi takšen pregled lahko brez večjih težav pripravila vsak mesec, saj ima na voljo vse podatke. Iz razpoložljivih, javno dostopnih podatkov je vsekakor težko najti argumente, da se elektrika prodaja tudi po 300, 400 in več evrov za MWh - razen, če jo pomemben del porabnikov kupuje bistveno ceneje. Tudi v tržni ekonomiji takšne razlike niso upravičene in država bi morala poseči z bolj enotnim oblikovanjem prodajnih cen. Zakaj se raje pogovarjamo samo o državni pomoči, o izgubah v TEŠ-u in podobnem, namesto, da bi pripravili celovito sliko dogajanja na trgu električne energije, pa je že drugo vprašanje. Zagovorniki zarot imajo seveda na dlani zelo preprost odgovor.

Bine Kordež
9.1.2023